

16. Невзоров И. Л. Принцип законности в правоприменительной деятельности: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / И. Л. Невзоров. – Х., 2003. – 196 с.
17. Фінансове право України : навч. посібник (для студ. вищ. навч. закл.) / Л.К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.
18. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25 січня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 11. – С. 135. – Ст. 422.
19. Васьковский Е. В. Руководство к толкованию и применению законов для начинающих юристов / Е. В. Васьковский. – М. : Изд-во Бр. Башмаковых, 1913. – 152 с.
20. Еремеев И.А. Реализация принципа законности в деятельности государственного аппарата современной России: политико-правовое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / И. А. Еремеев. – Казань, 2005. – 161 с.
21. Гетманець О.П. Принцип справедливості в системі принципів бюджетного процесу / О. П. Гетманець // Держава та регіони. Серія : Право. – 2011. – № 1. – С. 44–47.
22. Финансовое право : учебник ; под ред. С.В. Запольского. – М. : Юридическая фирма «Контракт», Волтерс Клувер, 2011. – 792 с.
23. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Л.А.Савченко. – Х., 2002. – 455 с.
24. Бурцев В.В. Основные принципы организации государственного финансового контроля в современных условиях [Электронный ресурс] / В. В. Бурцев // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 2 / Режим доступа: <http://www.finman.ru/articles/2001/2/608.html>

БОМБЕРГЕР І., аспірант

*(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

УДК 349.3

ПРАВОВІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ “СПЕЦІАЛЬНА ПЕНСІЯ”

Присвячено дослідженню правові ознак поняття “спеціальна пенсія”. Автор обґрунтовує, що поняття “спеціальна пенсія” характеризується такими правовими ознаками: 1) грошова форма виплати; 2) регулярний, щомісячний характер; 3) суб'єктами, що мають право на спеціальну пенсію, є непрацездатні особи; 4) умови і порядок виплати спеціальних пенсій встановлюються спеціальними законами; 5) спеціальна пенсія є наслідком реалізації пенсійної пільги, встановленої з огляду на професійний чи особливий соціальний статус особи.

Ключові слова: пенсія, спеціальна пенсія, правова ознака, пенсійна пільга.

Статья посвящена исследованию правовых признаков понятия “специальная пенсия”. Автор обосновывает, что понятие “специальная пенсия” характеризуется такими правовыми признаками: 1) денежная форма выплаты; 2) регулярный, ежемесячный характер; 3) субъектами, имеющими право на специальную пенсию, являются нетрудоспособные лица; 4) условия и порядок выплаты специальных пенсий устанавливаются специальными законами; 5) специальная пенсия является следствием реализации пенсионной льготы, установленной с учётом профессионального или особого социального статуса человека.

Ключевые слова: пенсия, специальная пенсия, правовой признак, пенсионная льгота.

The article is devoted to the research of the legal features of the notion “special pension”. The author proves that the notion “special pension” has the following legal features: 1) monetary form of payment; 2) regular, monthly nature; 3) subjects that have the right to special pension are disabled persons; 4) the conditions and procedures for payment of special pension are established by special laws, and 5) special pension is a consequence of the realization of pension benefit established due to professional or special social status of a person.

Key words: pension, special pension, legal feature, pension benefit.

Вступ. Питання спеціальних пенсій, джерел та механізмів їхнього фінансування є предметом наукового інтересу представників як різних наук (економіки, державного

управління), так і різних галузей права (права соціального забезпечення, фінансового права, трудового права). Незважаючи на гострий інтерес до означуваних питань, у правовій науці немає єдності поглядів щодо поняття та правових ознак спеціальних пенсій. Відтак постає необхідність розробити теоретичну конструкцію спеціальної пенсії шляхом виокремлення і дослідження її правових ознак.

У науковій літературі спостерігається брак комплексного дослідження поняття спеціальних пенсій. Чи не єдине таке дослідження у праві соціального забезпечення було проведено А. С. Колотіком. Попри все, питання спеціальних пенсій нині або розглядається в окремих розділах навчальних підручників і посібників, або в дисертаційних працях досліджуються окремі види таких пенсій. Зокрема, пенсійне забезпечення державних службовців стало предметом дослідження М. М. Шумила, Р. П. Луцького, пенсійне забезпечення суддів – В. О. Швеця, наукових працівників – А. В. Скоробагатька, М. Д. Ждана, педагогічних працівників – Т. В. Колесник-Омельченко, працівників органів внутрішніх справ – Л. М. Князькової, М. М. Клемпарського, працівників на роботах зі шкідливими і важкими умовами праці – Т. О. Дідковської.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні правових ознак спеціальної пенсії, які дають змогу виокремити її з поміж інших видів соціального забезпечення, зокрема, з поміж інших видів пенсій.

Результати дослідження. Аналізуючи наведені в науковій і навчальній літературі визначення, можна виокремити деякі ознаки поняття пенсії:

1) грошова форма виплати пенсії; 2) регулярний, систематичний, як правило, щомісячний характер пенсійної виплати; 3) підстави надання пенсії; 4) суб'єкти, які отримують пенсії; 5) джерела виплати пенсії; 6) законодавчий або договірний порядок установа умов виплати пенсії; 7) мета надання пенсії; 8) розмір пенсії співвідносний страховому стажу та/або заробітку особи. Спробуємо детальніше охарактеризувати ці ознаки.

У сучасній науковій літературі не висловлюють жодних заперечень з приводу грошової форми виплати пенсій. Як переконливо доводить С. М. Синчук, грошова форма пенсійного забезпечення як випробувана часом та визнана світовим співтовариством, найбільш прийнятна й оптимальна завдяки тому, що не обмежує можливостей пенсіонера у задоволенні своїх потреб [1, с. 254]. Таке твердження повністю справедливо для всіх видів пенсій, в тому числі й спеціальної пенсії.

З приводу регулярного, систематичного характеру пенсії, зауважимо, що законодавство передбачає здійснення і одноразових пенсійних виплат, зокрема в системі накопичувального пенсійного забезпечення. Однак, через те, що зазначені виплати мають значення додаткового виду соціального забезпечення, цю обставину у визначенні поняття пенсії враховувати недоцільно.

Наступною ознакою пенсії є підстави її надання. До них, на думку представників науки права соціального забезпечення, належать досягнення пенсійного віку, інвалідність, втрата годувальника, тривала професійна діяльність. Щодо включення цієї ознаки до визначення поняття пенсія, ми поділяємо думку П. Д. Пилипенка та С. М. Синчук, які обґрунтовують, що така ознака не характерна для визначення пенсії. Адже перелік у визначенні всіх підстав пенсійного забезпечення призведе до ускладнення самого поняття пенсії та позбавить його лаконічності [2, с. 140]. Оскільки з огляду на створення трирівневої системи пенсійного страхування, а також збереження спеціального пенсійного забезпечення перелік таких підстав суттєво розширився, такий аргумент науковців вважаємо слушним.

Більше того, науковці переконують, що така ознака зовсім не ідентифікуватиме пенсію в системі інших видів соціального забезпечення, оскільки право на будь-який вид соціального забезпечення, в тому числі на допомоги, соціальні пільги виникає за умови настання соціальних ризиків (пенсійного віку, інвалідності, втрати годувальника тощо).

Щодо суб'єктів, які отримують пенсії, цю ознаку науковці характеризують по-різному. Одні (М. Д. Бойко, М. Л. Захаров, Е. Г. Тучкова, В. П. Галаганов) зазначають, що пенсія надається громадянам, інші – фізичним особам (Б. І. Сташків) або просто особам (П. Д. Пилипенко, С. М. Синчук, Г. В. Сулейманова), ще інші акцентують на тому, що суб'єктами,

які отримують пенсії, є непрацездатні особи (С.М. Сивак, М.М. Шумило, К.М. Гусов, З.А. Кондратьєва).

Певний час у науці права соціального забезпечення тривала дискусія стосовно доцільності вживання терміна “громадяни” чи “фізичні особи”. Додатковим приводом для неї стало положення ст. 46 Конституції України, яке передбачає право на соціальний захист саме для громадян. Однак, як вважає Н.Б. Болотіна, положення ст. 46 Конституції не відповідає міжнародним стандартам і не узгоджується з чинним законодавством України. Склалася парадоксальна ситуація, коли закони України та інші нормативно-правові акти передбачають вищі гарантії у сфері соціального забезпечення, ніж Конституція України [3, с. 37]. Висновок науковця підтверджується положеннями чинного законодавства, зокрема, ч. 4 ст. 8 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 р., ч. 1 ст. 4 Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням”, ч. 2 ст. 1 Закону України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми”. Це правильно, адже відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 22.09.2011 р. [4] іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі ж обов’язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. На цій підставі можна зробити висновок, що використання терміна “громадяни” суттєво звужить перелік суб’єктів, які отримують пенсії. Тим більше, що галузеве законодавство, як зауважує О.І. Кульчицька, для позначення суб’єктів термін “громадяни” не використовує [5, с. 53].

Що ж до використання терміна “фізичні особи” у визначенні поняття пенсії, то М.М. Шумило з цього приводу ставить риторичне запитання: а кому ще може виплачуватися пенсія, як не фізичній особі – юридичній? Запропонований для дефініції соціальної категорії цивільно-правовий термін, який покликаний розмежовувати живих людей (фізичних осіб) від організацій, установ (юридичних осіб), на думку автора, є неправильним [6, с. 112]. Отже, найбільш виправдано використовувати термін “особи” для позначення суб’єктів, які отримують пенсії.

Постає питання: чи потрібно у визначенні поняття пенсії акцентувати увагу на тому, що такими суб’єктами, які отримують пенсії, є непрацездатні особи? Без сумніву, суб’єктами, які отримують пенсії, є особи, в яких настала реальна або презюмована непрацездатність. Реальна непрацездатність, за твердженням С.М. Синчук, відображається у відсотках втрати працездатності та визначається МСЕК (як підстава пенсії по інвалідності). Презюмована – настає в разі досягнення законодавчо визначеного віку. Презумпцію вікової непрацездатності покладено в основу пенсії за віком; презумпція втрати професійної працездатності – в основу призначення пенсії за вислугу років, а також пенсії за віком, яка призначається на пільгових умовах [7, с. 374]. Однак непрацездатні особи можуть отримувати не лише пенсії, а також інші види соціального забезпечення (соціальні допомоги, послуги, пільги). Відтак на цій підставі складно розмежувати пенсії, зокрема й спеціальні, від інших видів соціального забезпечення.

Ще однією ознакою пенсії, яку називають науковці у визначеннях цього поняття, є джерело коштів на її виплату. Таким джерелом можуть бути кошти спеціально створених пенсійних фондів (Пенсійного фонду, Накопичувального фонду, недержавних пенсійних фондів) або Державного бюджету України. Попри безперечну важливість цієї ознаки для з’ясування змісту поняття “пенсія”, все ж гадаємо, що ця ознака характеризує економічний, а не правовий аспект досліджуваного поняття, адже саме для економічної науки важливо, з якого джерела фінансуватиметься той чи інший вид пенсії. Для прикладу на сьогодні відповідно до абзацу шостого п. 2 Розділу XV “Прикінцеві положення” Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” фактичні витрати на виплату і доставку пенсій особам, які були зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, крім тих, що були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах (включаючи особовий склад гірничорятувальних частин) з видобутку вугілля, сланцю, руди та інших корисних копалин, на

будівництві шахт та рудників за списком робіт і професій, затвердженим Кабінетом Міністрів України, відшкодовують Пенсійному фонду України підприємства та організації, на яких такі особи працювали, з коштів, призначених на оплату праці. Одночасно Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” передбачає ухвалення окремого законодавчого акта про здійснення пенсійного забезпечення застрахованих осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком № 1 та на інших роботах зі шкідливими і важкими умовами праці за списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, та за результатами атестації робочих місць, на посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах або за вислугу років, які відповідно до законодавства, що діяло раніше, мали право на пенсію на пільгових умовах або за вислугу років, через професійні та корпоративні пенсійні фонди. Справедливо запитання: чи зміна джерела фінансування змінить правову природу цих пенсій? На нашу думку, відповідь може бути лише негативною.

З аналізу визначень поняття пенсії випливає, що більшість науковців звертають увагу на таку ознаку цього поняття: пенсія виплачується на умовах і в порядку, визначених законом (законодавством) або договором. І це справедливо, адже відповідно до положень ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються основи соціального захисту, форми й види пенсійного забезпечення. Більше того, відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються: 1) види пенсійного забезпечення; 2) умови участі в пенсійній системі чи її рівнях; 3) пенсійний вік для чоловіків та жінок, при досягненні якого особа має право на отримання пенсійних виплат; 4) джерела формування коштів, що спрямовуються на пенсійне забезпечення; 5) умови, норми та порядок пенсійного забезпечення; 6) організація та порядок здійснення управління в системі пенсійного забезпечення.

Одночасно у зв’язку з формуванням системи недержавного пенсійного забезпечення все більшого значення у правовому регулюванні порядку та умов надання пенсії набуває договір.

Наступною ознакою пенсії є мета її надання. Пенсія надається особам для компенсації втраченого заробітку. На думку авторів підручника “Право соціального забезпечення” за редакцією П.Д. Пилипенка, найбільш повно це відображається через механізм призначення пенсії. Розмір пенсії визначається у прямій залежності від обсягу винагороди, яку особа отримує за трудову діяльність [2, с. 139]. Відтак із цією ознакою пенсії тісно пов’язана така – пенсія призначається у розмірі співвідносному страховому стажу та/або заробітку особи. Слід зауважити, що для характеристики спеціальних пенсій така ознака не є визначальною, оскільки в окремих випадках законодавство встановлює розмір пенсії незалежно від заробітку чи страхового стажу, а залежно від розміру прожиткового мінімуму, встановленого для непрацездатних. Яскравим прикладом може бути пенсія за особливі заслуги перед Україною, яка встановлюється у процентному відношенні до прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність.

Зауважимо, що окремі із названих ознак уточнюються науковцями під час характеристики поняття спеціальної пенсії. Автори підручника “Право соціального забезпечення” за редакцією П.Д. Пилипенка вважають, що спеціальним пенсіям властиві такі ознаки: умови призначення спеціальних пенсій, а також їх розміри й категорії осіб, які мають на них право, регулюються спеціальними законами; спеціальні пенсії виплачуються за рахунок коштів різних джерел. Це можуть бути надходження Пенсійного фонду, бюджетні та інші джерела; крім загальних підстав, право на них виникає за наявності спеціального стажу роботи на відповідних посадах; спеціальні пенсії, як правило, виплачуються у підвищеному розмірі порівняно зі страховими пенсіями [2, с. 333-334].

Поділяючи таку думку науковців, що умови призначення спеціальних пенсій, а також їх розміри й категорії осіб, які мають на них право, регулюються спеціальними законами, ми не погоджуємося з тим, що до них належать лише ті законодавчі акти, що забезпечують правове регулювання пенсій військовослужбовців, осіб начальницького та рядового складу внутрішніх справ, та деякі інші особи; особи, які виконують обов’язки державної служби; наукові (науково-педагогічні) працівники; особи, які мають особливі заслуги перед Україною; особи,

які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. На наш погляд, до спеціальних пенсій належать усі пенсії, умови чи розміри яких установлені, іншими законами, аніж Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”. На цій підставі до спеціальних пенсій також належать пенсії за віком на пільгових умовах і пенсії за вислугу років, що призначаються відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення”. Отже, спеціальним пенсіям властива така ознака: умови, розміри чи категорії осіб, які мають на них право, регулюються не Законом України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, а іншими, спеціальними законами.

Щодо другої ознаки, яку пропонують науковці, спеціальні пенсії виплачуються за рахунок коштів різних джерел, то як уже зазначалося, вважаємо, джерело коштів на виплату пенсій характеризує поняття пенсії в економічному, а не правовому аспекті.

Справедливо виділяючи таку ознаку спеціальних пенсій, як наявність спеціального стажу роботи на відповідних посадах для виникнення права на пенсію, вчені залишають поза своєю увагою, що до спеціальних пенсій також належать пенсії за особливі заслуги перед Україною, право на які не завжди виникає у зв’язку зі спеціальним стажем роботи. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною” від 01.06.2000 р. пенсії за особливі заслуги перед Україною встановлюються, серед інших, Героям України, Героям Радянського Союзу, Героям Соціалістичної Праці, особам, нагородженим орденом Леніна, орденом Слави трьох ступенів, орденом Трудової Слави трьох ступенів, чотирма й більше медалями “За відвагу”, чотирма й більше орденами України та колишнього Союзу РСР, повним кавалерам ордена “За службу Родині в Вооруженных Силах СССР”, особам, відзначеним почесним званням України, колишніх Союзу РСР та Української РСР “народний”; видатним спортсменам – переможцям Олімпійських та Паралімпійських ігор, Всесвітніх ігор глухих, чемпіонам і рекордсменам світу та Європи; космонавтам, які здійснили політ у космос, членам льотно-випробувальних екіпажів літаків; матерям, які народили п’ятеро і більше дітей та виховали їх до шестирічного віку. Звідси випливає, що умовою призначення спеціальної пенсії може бути не лише наявність спеціального стажу роботи, а й наявність особливих заслуг, які держава визнає соціально значущими.

І нарешті, ще однією ознакою спеціальних пенсій є їх виплата у підвищеному розмірі порівняно зі страховими пенсіями. Тому нерідко такі пенсії називають привілейованими або пільговими пенсіями [2, с. 334].

З приводу цієї ознаки хочемо зробити кілька зауважень. По-перше, ми вже довели на прикладі пенсій за особливі заслуги перед Україною, що не всі спеціальні пенсії виплачуються у підвищеному розмірі, порівняно зі страховими пенсіями. По-друге, привілейованість чи пільговість спеціальних пенсій не вичерпується лише їх підвищеним розміром. Адже, як слушно зауважує М. Д. Бойко, під пільговим пенсіюванням розуміється можливість вийти на пенсію за віком у молодшому, порівняно із загальним колом громадян, віці, за загальної незмінної тривалості трудового (страхового) стажу, або за одночасним зниженням вимог як до віку, так і до тривалості трудового стажу. Пільгове пенсіювання в окремих випадках означає можливість отримувати пенсію в більшому розмірі [8, с. 158].

Поділяє таку думку російський науковець Д.Г. Вихров, який вважає пільговими пенсії, під час призначення яких або знижується необхідний трудовий стаж, або окремі його періоди обчислюються на пільгових умовах, або знижується вік порівняно з необхідним загальним віком, або він узагалі не враховується (наприклад, пенсії за вислугу років). При цьому підставою, що дозволяє зарахувати пенсію до “пільгових”, необхідно вважати характер трудової діяльності особи, що звертається по пенсію [9, с. 297].

У теорії права правову пільгу розуміють як правомірне полегшення становища суб’єкта, що дозволяє йому повніше задовольнити свої інтереси, що виявляється у наданні додаткових особливих прав (преваг) або в звільненні від обов’язків [10, с. 253]. За визначенням Н. Б. Болотіної, пільга – це встановлений законодавством дозвіл на повне або часткове звільнення певних категорій осіб від виконання певних обов’язків, які встановлені для інших суб’єктів (категорії суб’єктів), або надання особі додаткових прав (додаткового змісту та обсягу права) у визначеній сфері, порівнюючи з правами (обсягом прав) інших осіб у такій сфері [11, с. 478].

На думку А.В. Малька, правовим пільгам властиві такі ознаки [10, с. 253-255]. По-перше, вони забезпечують повніше задоволення інтересів суб'єктів, полегшення умов їх життєдіяльності, що обов'язково має здійснюватися в межах соціальних інтересів. З одного боку, пільги встановлюються для тих суб'єктів, конкретні інтереси яких у межах загальних правил не можуть отримати належного забезпечення й захисту, оскільки вони характеризуються певними особливостями (стан здоров'я, вік, стать тощо) або перебувають у специфічних умовах (робота на Крайній Півночі; професія, що потребує скорочення робочого дня). З іншого боку, пільги надаються тим суб'єктам, у соціально корисній діяльності яких зацікавлена держава, суспільство в цілому.

На нашу думку, пільги в системі спеціального пенсійного забезпечення поєднують ці два аспекти цільового призначення правових пільг. Адже пенсійні пільги надаються непрацездатним особам, тобто тим, у яких, як ми вже зазначали, настала реальна чи презюмована непрацездатність. З іншого боку, ці пільги надаються у зв'язку з професійним статусом (особи, що працюють у шкідливих чи важких умовах праці, працівники певних галузей (освіта, охорона здоров'я тощо), народні депутати, депутати місцевих рад, військовослужбовці, судді, прокурори, державні службовці та ін.) чи особливим соціальним статусом особи (наявність у особи особливих заслуг перед державою, пов'язаних із такими особливими подіями, як воєнні дії, техногенні катастрофи, стихійні лиха тощо).

По-друге, правові пільги є винятками із загального правила, відхиленням від єдиних вимог нормативного характеру, способом юридичної диференціації. Пільги – це елемент насамперед спеціального правового статусу особи, механізм доповнення основних прав і свобод суб'єкта специфічними можливостями правового характеру.

У спеціальному пенсійному забезпеченні основним, без сумніву, стає право особи на пенсійне забезпечення, що виникає у зв'язку із настанням такого соціального ризику, як непрацездатність. Поряд із цим національне законодавство, що регулює спеціальне пенсійне забезпечення, з огляду на професійний чи особливий соціальний статус особи, встановлює пенсійні пільги, що полягають у наданні таким особам додаткових прав. Проявами пенсійних пільг можуть бути:

1) право виходу на пенсію при досягненні пенсійного віку нижчого, ніж установлений Законом України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”. Така можливість встановлена Законом України “Про пенсійне забезпечення” (ст. 13, 14) для осіб, що мають право на пенсію за віком на пільгових умовах, а також Законом України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

2) право виходу на пенсію незалежно від віку. Таке право передбачено для осіб, які мають визначену законодавством тривалість вислуги років відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення” (ст. 51), Закону України “Про прокуратуру”, для окремих категорій осіб відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених із військової служби, та деяких інших осіб”;

3) право на отримання пенсії у підвищеному розмірі. Така пільга передбачена у Законах України “Про державну службу”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про статус народного депутата”, “Про судоустрій і статус суддів” тощо;

4) право на отримання додаткових пенсійних виплат. Така можливість встановлена у Законах України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною”, “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи”, “Про статус гірських населених пунктів”, “Про соціальний захист дітей війни”.

І нарешті, по-третє, правові пільги є правомірними, законними винятками, встановленими компетентними органами в нормативних актах відповідно до демократичних процедур правотворчості. Як ми вже зазначали, умови призначення, розміри та категорії осіб, які мають право на спеціальні пенсії, регулюються спеціальними законами (одна з ознак спеціальних пенсій). А це означає, що пенсійні пільги встановлюються спеціальними законами, які регулюють спеціальне пенсійне забезпечення.

Правові пільги у сфері спеціального пенсійного забезпечення не слід плутати із професійними. Хоча й перші, і другі можуть надаватися у зв'язку з професійним статусом,

однак С. М. Синчук слушно наголошує на тому, що професійними вважаються пільги, які не залежать від настання соціального ризику і пов'язані з професійною діяльністю їх отримувачів. Вони надаються державою для матеріально-побутового забезпечення працівників окремих професій (наприклад, пільги військовослужбовцям, суддям, службовим особам органів внутрішніх справ, медичним працівникам тощо) та є додатковим стимулом, заохоченням таких працівників до належного виконання ними своїх трудових обов'язків або компенсацією за відповідні умови праці [2, с. 435-436].

Натомість правові пільги у спеціальному пенсійному забезпеченні надаються у зв'язку з настанням соціального ризику непрацездатності та не становлять окремого виду соціального забезпечення, а є лише особливими правами, що доповнюють правовий статус особи у сфері пенсійного забезпечення.

Висновки. Підсумовуючи проведення дослідження, ми вважаємо, що спеціальним пенсіям властиві такі ознаки: 1) грошова форма виплати; 2) регулярний, щомісячний характер; 3) суб'єктами, що мають право на спеціальну пенсію, є непрацездатні особи; 4) умови й порядок виплати спеціальних пенсій встановлюються спеціальними законами; 5) спеціальна пенсія є наслідком реалізації пенсійної пільги, встановленої з огляду на професійний чи особливий соціальний статус особи.

Узагальнюючи, можна запропонувати таке визначення спеціальної пенсії. Спеціальна пенсія – це щомісячна грошова виплата, що надається особам, які реалізували право на пенсійну пільгу, встановлене спеціальними законами з огляду на професійний чи особливий соціальний статус таких осіб.

Список використаних джерел:

1. Синчук С. М. Проблеми законодавчого закріплення поняття “пенсія” / С. М. Синчук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2005. – Вип. 41. – С. 251-256.
2. Право соціального забезпечення : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук та ін.] ; за ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Видавничий дім “Ін Юре”, 2006. – 496 с.
3. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. – № 4. – С. 35–39.
4. Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179.
5. Кульчицька О. І. Суб'єкти права соціального забезпечення України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / Кульчицька Олена Іванівна – К., 2007. – 188 с.
6. Шумило М. М. Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців : монографія / М. М. Шумило. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 272 с.
7. Синчук С. М. Проблеми законодавчого закріплення поняття непрацездатності / С. М. Синчук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 372-377.
8. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навчальний посібник / Бойко М. Д. – Вид. 3-тє, доп. та переробл. – К. : Атіка, 2006. – 380 с.
9. Вихров Д. Г. Спеціальний страховий стаж в системі професійного пенсійного забезпечення / Д. Г. Вихров // Трудове право Росії і країн Єврозою: сб. статей / под ред. д-ра юрид. наук, проф. Г. С. Скачковой; Рос. акад. наук; Ін-т гос. і права – М. : РИОР: ИНФРА-М, 2012. – С. 294-302.
10. Общая теория государства и права. Академический курс. – В 3-х т.; изд. 2-е, перераб. и доп.; отв. ред. проф. М. Н. Марченко. – Т. 3. – М. : ИКД “Зерцало-М”, 2002. – 528 с.
11. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Болотіна Н. Б. – К. : Знання, 2005. – 615 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

